

Chmielewski, Witold

Stanisław Antoni Skrzyszewski jako nauczyciel Państwowego Pedagogium w Krakowie

Rozprawy z Dziejów Oświaty 48, 11-33

2011

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej Bazhum, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych tworzonej przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie ze środków specjalnych MNiSW dzięki Wydziałowi Historycznemu Uniwersytetu Warszawskiego.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stanisław Antoni Skrzyszewski jako nauczyciel Państwowego Pedagogium w Krakowie

Stanisław Antoni Skrzyszewski – nauczyciel Państwowego Pedagogium w Krakowie, kierownik Resortu Oświaty Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego i dwukrotny minister oświaty w pierwszych latach po drugiej wojnie światowej, wywodził się z drobnej szlachty. Ojciec Stanisława był z zawodu maszynistą kolejowym i ślusarzem. Matka, zajmując się prowadzeniem gospodarstwa domowego, pokonując przeciwności losu i biedę, cementowała więzi rodzinne, wychowała kilkoro swoich dzieci na osoby dzielne i pracowite. Stanisław, najmłodszy z rodzeństwa, dzięki zdolnościom – i jak podkreśla, wsparciu starszych braci i siostr – wstąpił do gimnazjum w Nowym Sączu. Uczęszczając do szkoły średniej, uczestniczył, od 1916 r., wieczorami w zebraniach kółka socjalistycznego, któremu przewodził samouk, murarz z zawodu, Feliks Zagajski. Bezpośrednio po ukończeniu gimnazjum w roku szkolnym 1920/21, pracował w szkole powszechnej w Rzecznowie w powiecie ilżeckim na Kielecczyźnie. W 1921 r. podjął studia na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego (główny przedmiot studiów – filozofia, w szczególności zaś logika matematyczna; przedmiot poboczny – matematyka). Tu zetknął się z młodzieżowym ruchem komunistycznym. W 1924 r. został członkiem Komunistycznej Partii Robotniczej Polski. W tym też roku został aresztowany. W rezultacie starań profesora Władysława Heinricha, opuścił areszt. W 1924 r. złożył egzamin dojrzałości w Seminarium Nauczycielskim w Starym Sączu¹.

¹ Archiwum Akt Nowych w Warszawie [AAN], zesp. *Stanisław Skrzyszewski – spuścizna* [S. Skrzyszewski], sygn. 478/22, H. Boguszevska, *Skrzyszewski*, k. 2–4; Archiwum Uniwersytetu Jagiellońskiego [AUJ], zesp. Państwowa Komisja Egzaminacyjna dla kandydatów na nauczycieli [PKEN], sygn. 26, Stanisław Skrzyszewski, *Curriculum vitae*, 22 listopada 1936 r.;

We wrześniu 1925 r. Skrzyszewski podjął starania o uzyskanie stopnia doktora filozofii². Przedstawił pracę *Uwagi o podstawach logiki*, którą 13 października 1925 r. pozytywnie ocenili profesorowie W. Heinrich i Witold Rubczyński³. Na podstawie przedłożonej rozprawy dopuszczony został do przewidzianych regulaminem rygorozów doktorskich⁴. Egzamin z filozofii ścisłej, który przyjmowali profesorowie Michał Siedlecki, Witold Rubczyński i W. Heinrich, złożył 21 października z wynikiem celującym⁵. Ukończył również Studium Pedagogiczne Uniwersytetu Jagiellońskiego⁶.

Profesor W. Heinrich dostrzegł w Skrzyszewskim duże zdolności i zaproponował jego kandydaturę na stanowisko swojego asystenta. Sprzeciw jednego z profesorów spowodował jednak, że Skrzyszewski nie został przyjęty do pracy na Uniwersytecie Jagiellońskim – „Zgnębiony profesor Heinrich nie wie co ma począć, pragnie jakoś nagrodzić zdolnego studenta, robi co może i wreszcie forsownie uzyskuje dla niego stypendium na pobyt w Paryżu na uzupełnienie studiów”⁷. Podczas pobytu w Paryżu od 15 listopada 1925 r. do 1 lipca 1926 r. Skrzyszewski studiował filozofię na Sorbonie⁸. W tym czasie utrzymywał niezbyt aktywne kontakty z Francuską Partią Komunistyczną. Po powrocie do kraju nie udało mu się podjąć pracy w Krakowie, zatrudnił się natomiast w Gimnazjum w Dębicy, gdzie pracował w latach 1926–1928⁹.

12 kwietnia 1927 r. przystąpił do rygorozum z matematyki. Komisja egzaminacyjna, złożona z profesorów: dziekana Wacława Sobieskiego, Stanisława Zaremby i Witolda Wilkosza, uznała wynik egzaminu za niedostateczny. Taką samą ocenę wystawili ci sami egzaminatorzy pod przewodnictwem dziekana Władysława Semkowicza w dniu 8 marca 1930 r. Ostatecznie egzamin z matematyki z wynikiem dostatecznym złożył

A. Kochański, *Skrzyszewski Stanisław Antoni*, [w] *Polski słownik biograficzny*, t. XXXVIII/3, z. 158, Warszawa 1998, s. 419.

² AUJ, sygn. SII 619, Pismo S. Skrzyszewskiego z 28 września 1925 r. do dziekana Wydziału Filologicznego UJ, M. Siedleckiego w sprawie dopuszczenia do dwugodzinnego egzaminu z filozofii ścisłej i jednogodzinnego egzaminu z matematyki.

³ Ibidem, sygn. WF II 504, W. Heinrich, *Ocena pracy p[ro]f[es]ora Skrzyszewskiego pt. „Uwagi o podstawach logiki”*. Ocena pracy S. Skrzyszewskiego bez tytułu, podpisana przez W. Rubczyńskiego.

⁴ Ibidem, Pismo dziekana M. Siedleckiego z 8 października 1925 r. o wydanie na piśmie oceny rozprawy S. Skrzyszewskiego i czy na jej podstawie można kandydata dopuścić do przewidzianych rygorozów.

⁵ Ibidem, *Protokół z dwugodzinnego rygorozum z filozofii ścisłej*, 21 października 1925 r.

⁶ Ibidem, PKEN, Stanisław Skrzyszewski, *Curriculum vitae*, 22 listopada 1936 r.

⁷ AAN, H. Boguszewska *Skrzyszewski*, k. 5.

⁸ A. Kochański, *op. cit.*, s. 419.

⁹ AUJ, PKEN, Stanisław Skrzyszewski, *Curriculum vitae*, 22 listopada 1936 r.

Skrzyszewski przed tymi samymi profesorami, pod przewodnictwem dziekana Romana Dybowskiego, 27 maja 1931 r. Jego promocja doktorska odbyła się 6 czerwca 1931 r.¹⁰

W 1931 r. podjął studia pedagogiczne na Wydziale Filozoficznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Następnie, w roku szkolnym 1932/33, przez kilka miesięcy pracował jako nauczyciel w prowadzonej przez Olę Małkowską Szkole Pracy Harcerskiej „Cisowy Dworek” w Sromowcach Wyżnych nad Dunajcem¹¹. W roku szkolnym 1933/34 ukończył Studium Pedagogiczne UJ w zakresie dydaktyki i elementarnego nauczania, a kilka lat później został magistrem filozofii w zakresie filozofii. W czasie wakacji w roku szkolnym 1933/34 zatrudnił się w charakterze kierownika w Miejskim Sierocińcu w Częstochowie¹². Podwyższał również swoje kwalifikacje pedagogiczne na kursie wakacyjnym w Łomży. W sumie jednak przez kilka lat pozostawał bezrobotny. W tym czasie wspierała go Brauche (Bronisława) Mandelbaum, z którą w 1934 r. zawarł związek małżeński.

Najprawdopodobniej zaraz po otrzymaniu doktoratu Stanisław Skrzyszewski ubiegał się o pracę w znanym i cenionym zakładzie kształcenia nauczycieli – dwuletnim Państwowym Pedagogium w Krakowie¹³. Starania te trwały kilka lat. W maju 1934 r. Skrzyszewski jako wolontariusz przebywał wraz z młodzieżą tej szkoły na Wileńszczyźnie.

Państwowe Pedagogium w Krakowie rozpoczęło działalność we wrześniu 1928 r. jako kontynuacja Kursów Pedagogicznych i Państwowego Kursu Nauczycielskiego prowadzonego przez Henryka Rowida. W tym samym czasie Ministerstwo Wyznań Religijnych i Oświecenia Publicznego utworzyło podobne zakłady w Warszawie i Lublinie¹⁴. Przy krakowskim

¹⁰ AUJ, sygn. WF II 504, *Protokół jednogodzinnego rygorozum z matematyki z planem] Stanisławem Skrzyszewskim, odbytego 12 kwietnia 1927 r.*; ibidem, *Protokół jednogodzinnego rygorozum z matematyki z planem] Stanisławem Skrzyszewskim, odbytego 8 marca 1930 r.*; ibidem, *Protokół jednogodzinnego rygorozum z matematyki jako przedmiotu pobocznego z planem] Stanisławem Skrzyszewskim, odbytego 27 maja 1931 r.*; ibidem, adnotacja na podaniu S. Skrzyszewskiego z 28 września 1925 r. o dacie promocji doktorskiej.

¹¹ „Cisowy Dworek” – otwarty i poświęcony 21 sierpnia 1925 r., funkcjonował jako Szkoła Pracy Harcerskiej do września 1939 r. Odbywały się w nim kursy i międzynarodowe obozy skautek. Spełniał też ważną rolę kulturotwórczą w regionie. W 1965 r. właścicielem obiektu została Dzielnica Śródmieście Warszawy. Obecnie wchodzi w skład Szkolnego Ośrodka Wypoczynkowego miasta stołecznego Warszawy w Sromowcach Wyżnych.

¹² AUJ, PKEN, Stanisław Skrzyszewski, *Curriculum vitae*, 22 listopada 1936 r.; ibidem, sygn. WF II 130, *Curriculum Vitae*, 20 października 1938 r.

¹³ AAN, H. Boguszcwska, *Skrzyszewski*, k. 3.

¹⁴ H. Rowid, *System daltoński w szkole powszechnej. Z zagadnień współczesnej metodyki*, wyd. 3, Warszawa 1933, s. 91–92.

Fot. 1. Wycieczka dydaktyki pedagogiki po Wileńszczyźnie. Szkoła Powszechna w Wólce Kowieńskiej, maj 1934 r. S. Skrzyszewski (w okularach), czwarty od lewej wśród dorosłych osób, AAN, S. Skrzyszewski, sygn. 478/319, k. 5.

Pedagogium utworzono czteroletnią Szkołą Ćwiczeń. Ministerstwo i Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego (KOSK) traktowały nowo utworzony zakład nauczycieli jako placówkę eksperymentalną. Była to pierwsza w Polsce szkoła kształcąca nauczycieli na poziomie wyższym. Jak pisze uważający się za współpracownika Henryka Rowida prof. Jan Hulewicz, władze szkolne „nie przeszkadzały ale też nie pomagały” Pedagogium¹⁵. Ówczesny kurator krakowski, piotrkowianin, dr Tadeusz Kupczyński, popierał powstanie i rozwój tej placówki. Natomiast kolejni dwaj kuratorzy – Eustachy Nowicki i Marian Godecki, nie byli już takimi entuzjastami tego zakładu kształcenia nauczycieli. Dopiero kuratora Józefa Stypińskiego, sprawującego ten urząd w latach 1936–1939, można uznać za przyjaciela Pedagogium. Być może ta postawa administracji szkolnej była przyczyną poważnych trudności natury lokalowej, które towarzyszyły placówce przez cały okres jej istnienia. Zakład nigdy nie miał swojego budynku, nie posiadał też własnej bursy dla młodzieży. Fakt ten był odczuwalny tym dotkliwiej, że 80% słuchaczy Państwowego Pedagogium wywodziło się

¹⁵ Biblioteka Naukowa Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie [B. PAU i PAN), rkps 1292, J. Hulewicz, *Fragment pracy poświęconej działalności pedagogicznej Henryka Rowida*, k. nlb.

spoza Krakowa. Dzięki staraniom Henryka Rowida, 60 miejsc sypialnych udało się pozyskać w bursie seminarium nauczycielskiego męskiego przy ulicy Karmelickiej 41, kierowanego przez ks. Jana Litwina. Kilkanaście słuchaczek mieszkało w drugiej połowie lat trzydziestych przy ulicy Groble 47 pod opieką Jadwigi Popielówny. Duży odsetek studentek wywodził się na ogół z rodzin inteligenckich i drobnomieszczańskich, natomiast studenci rekrutowali się głównie ze środowiska chłopskiego. Wielu słuchaczy Pedagogium pochodziło ze Śląska, była też niewielka liczba Ukraińców i kilka Żydówek. Wszyscy byli traktowani przez Henryka Rowida jednakowo i z wielką życzliwością. Większość absolwentów Państwowego Pedagogium szła do pracy w szkolnictwie, część jednak kontynuowała studia na Uniwersytecie Jagiellońskim¹⁶.

Stała troska H. Rowida o wysoki poziom zajęć dydaktycznych prowadziła do szybkiego wzrostu liczby słuchaczy. Na prowadzonych przez niego Kursach Pedagogicznych – tzw. maturalnych, półrocznych i dwuletnich – w latach 1918–1919/20 kształciło się 119 osób, w PKN – od 1920 do 1927 r. – 908, w Państwowym Pedagogium w latach 1928–1939 – 884. Łącznie, w ramach wymienionych form edukacji nauczycielskiej, uzyskali wykształcenie pedagogiczne 1911 osób¹⁷.

Mocną stroną Państwowego Pedagogium, jak i wcześniej prowadzonych Kursów Pedagogicznych oraz Państwowego Kursu Nauczycielskiego, był wysoki poziom nauczania i starannie dobrana, świetnie prowadząca zajęcia z młodzieżą kadra pedagogiczna, złożona w dużym stopniu z docentów i asystentów Uniwersytetu Jagiellońskiego, a także nauczycieli krakowskich szkół średnich posiadających znaczące osiągnięcia peda-

¹⁶ Ibidem. Dopiero w maju 1939 r. KOSK wydało zarządzenie, aby Państwowe Pedagogium dążyło do utworzenia bursy męskiej w wyszukany i odpowiednio zaadaptowanym lokalu, pod wyłącznym zarządem władzy państwowej. Realizację tej inicjatywy w imieniu państwa powierzono dyrektorowi Pedagogium. W tej sprawie odbyła się w Wydziale Szkolnictwa Ogólnokształcącego KOSK narada pod przewodnictwem Włodzimierza Gałęckiego, z udziałem Henryka Rowida i kilku innych osób. Postanowiono, że Rada Pedagogiczna Pedagogium przeprowadzi dyskusję nad organizacją opieki w nowej bursie. Jednocześnie postanowiono nie przedłużać umowy z władzami bursy kierowanej przez ks. Jana Litwina. Wojna uniemożliwiła realizację tej koncepcji. Por. Archiwum Państwowe w Krakowie [APK], zesp. *Państwowe Pedagogium w Krakowie*, sygn. PPK 51, *Protokół posiedzenia Rady Pedagogicznej Państwowego Pedagogium i Szkoły Ćwiczeń w Krakowie, odbytego 24 maja 1939 r. pod przewodnictwem Dyrektora Zakładu Płanaj Dr H. Rowida*.

¹⁷ Ibidem; *Państwowe Pedagogium w Krakowie 1919–1936. Organizacja i program nauki*, Kraków 1936, s. 11–12, 125–144. Niektóre informacje dotyczące nauczania przedmiotów przez poszczególnych nauczycieli podane przez J. Hulewicza nie pokrywają się z danymi zawartymi w książce *Państwowe Pedagogium*, s. 99, 100. Fakt ten można tłumaczyć tym, że książka ukazała się w 1936 r., a tekst J. Hulewicza pochodzi z okresu powojennego. W międzyczasie obsada przedmiotów zapewne uległa pewnym zmianom.

gogeniczne¹⁸. Wśród wykładowców Państwowego Pedagogium, których praca zasługuje na szczególną uwagę, Jan Hulewicz, który dobrze znał tę szkołę, wymienia: nauczycieli języka polskiego – Franciszka Bielaka, Zenona Klemensiewicza, Piotra Jaworka; filozofii – Ludwika Chmaja, Joachima Metallmanna; historii – Adama Strzeleckiego, Władysława Czaplńskiego; historii wychowania – Wandę Bobkowską, Henryka Barycza, Jana Hulewicza; pedagogiki i psychologii – Henryka Rowida, Józefa Pietera, Jadwigę Popielównę, Stanisława Skalskiego; przyrodoznawstwa (biologii, zoologii, geografii i fizyki) – Stanisława Skowrona, Józefa Premika, Kazimierza Maślankiewicza, Karola Starmacha; matematyki – Stanisława Turckiego, Władysława Limanowskiego; rysunków – Henryka Polichta; śpiewu – Józefa Życzkowskiego; dydaktyki – Mariana Glutha, Stanisława Skrzyszewskiego i Janinę Stroczańkę. Niektórzy z tych nauczycieli, np. Henryk Policht i Józef Życzkowski, pracowali również w Szkole Ćwiczeń. O prowadzonych przez nich w interesujący sposób zajęciach wspominają jeszcze dziś absolwenci „Ćwiczeniówki”¹⁹. Przed 1939 r. pracowali w niej m.in.: Rudolf Hajnos (kierownik), Andrzej Filipek, Kazimiera Pollo, Eugeniusz Kozera, Jadwiga Gancarczykowa. Absolwenci Szkoły Ćwiczeń z lat międzywojennych, często znani potem uczeni, intelektualiści i duchowni (np. kardynał Franciszek Macharski), wspominają z wdzięcznością swoich wspinających nauczycieli, którzy wywarli duży wpływ na ich osobowość i postawę życiową²⁰.

O pracę w tak renomowanej szkole ubiegał się Stanisław Skrzyszewski. Na posiedzeniu Rady Pedagogicznej Państwowego Pedagogium 30 sierpnia 1934 r. dyrektor H. Rowid poinformował zebranych, że jeśli w Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego zapadnie pozytywna decyzja, to z początkiem nowego roku szkolnego zostanie zatrudniony w zakładzie w charakterze nauczyciela dr Stanisław Skrzyszewski²¹. Wahania Kuratorium w sprawie przyjęcia do pracy nowego nauczyciela można łączyć

¹⁸ J. Hulewicz, *Henryk Rowid (1871–1944)*, [w] *Podstawy i zasady wychowania*, Warszawa 1957, s. 13.

¹⁹ *Państwowe Pedagogium i Szkoła Ćwiczeń. Z tradycji kształcenia nauczycieli*, Kraków 2011, s. 90–95, 98–99.

²⁰ B. PAU i PAN, rkps 1292, J. Hulewicz, *Fragment pracy poświęconej działalności pedagogicznej Henryka Rowida*.

²¹ APK, sygn. PPK 50, *Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Państwowego Pedagogium, które odbyło się dnia 30 VIII 1934 r. pod przewodnictwem Dyr. Zakładu Dra H. Rowida, przy udziale całego grona pedagogicznego*. Na zebraniu tym H. Rowid poinformował, że nauczyciel Pedagogium dr Jan Hulewicz otrzymał stypendium z Funduszu Kultury Narodowej i roczny urlop na przeprowadzenie badań nad rozwojem ruchów ideowych młodzieży polskiej zagranicą.

z jego działalnością komunistyczną. Z tego tytułu bowiem, w listopadzie tegoż roku, zaliczono go do grona osób, które należy internować w przypadku wprowadzenia stanu wyjątkowego²².

Ostatecznie jednak okręgowa administracja szkolna podjęła pozytywną decyzję i Henryk Rowid mógł powierzyć Stanisławowi Skrzyszewskiemu, jako nauczycielowi kontraktowemu, nauczanie metodyki wraz praktyką na pierwszym roku kierunku polonistycznego (polonistów) i kierunku matematycznego (matematyków) oraz historii wychowania na pierwszym roku matematyków. W następnych latach uczył on również psychologii pedagogicznej i filozofii. Przyjęcie do pracy w renomowanym zakładzie nauczyciela, który legitymował się stosunkowo niewielkim doświadczeniem w pracy pedagogicznej, świadczyło, że H. Rowid miał dobre zdanie o kandydacie na wykładowcę i obdarzał go dużym zaufaniem, zwłaszcza że nowo zatrudniony nauczyciel uczył przedmiotów zawodowych, które wymagały dużej wiedzy teoretycznej i praktycznej. Ich prowadzenie związane było z utrzymywaniem bezpośrednich kontaktów z doświadczonymi nauczycielami Szkoły Ćwiczeń i Państwowego Pedagogium oraz innych publicznych szkół powszechnych. Zatrudnienie Skrzyszewskiego potwierdziło opinię, że na „Kursach Rowida”, jak powszechnie nazywano Pedagogium, pracowali nauczyciele rozmaitych przekonań, które dyrektor zakładu z pełnym liberalizmem tolerował²³.

Młody pedagog został opiekunem pierwszego roku polonistów. Z zapalem przystąpił do pracy, zwłaszcza w zakresie przygotowywania lekcji praktycznych kandydatów na nauczycieli i prowadzenia hospitacji. Wskazówek początkującemu wykładowcy Pedagogium udzielał sam Rowid²⁴. Do końca marca 1935 r. każdy ze studentów pierwszego roku przeprowadził pod opieką Skrzyszewskiego po cztery lekcje próbne. Trwały też prace, pod kierownictwem Stanisława Skrzyszewskiego, nad przyspieszeniem kompletowania biblioteczki metodycznej z zamiarem udostępnienia jej w czytelni dla młodzieży²⁵. Sukcesem zakończyły się tygodniowe praktyki pedagogiczne, zrealizowane przez studentów w miejscu zamieszkania (w środowisku rodzinnym) podczas przedłużonych ferii wielkanoc-

²² AAN, H. Boguszevska, *Skrzyszewski*, k. 5; A. Kochański, *op. cit.*, s. 419.

²³ B. PAU i PAN, rkps 1292, J. Hulewicz, *Fragment pracy poświęconej działalności pedagogicznej Henryka Rowida*.

²⁴ APK, sygn. PPK 50, *Protokół Rady Pedagogicznej, odbytej 18 października 1934 r., pod przewodnictwem [plana] Dra H. Rowida*; ibidem, *Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Państwowego Pedagogium w Krakowie, odbytego dnia 19 XII 1934 r. pod przewodnictwem Dyrektora dra Rowida* [...].

²⁵ Ibidem, *Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej odbytego dnia 25 marca 1935 r., pod przewodnictwem dyrektora dra Henryka Rowida*.

Fot. 2. S. Skrzyszewski (w okularach) wśród studentów matematyki Państwowego Pedagogium po hospicji zajęć 11 listopada 1934 r., AAN, sygn. 478/319, k. 6.

nych. Na posiedzeniu Rady Pedagogicznej 4 czerwca 1935 r., „Dr Skrzyszewski podnosił, że wyniki pracy, zasób zdobytych doświadczeń były bardzo duże. Oceny nauczycieli na konspektach były bardzo pochlebne. Rada Pedagogiczna doszła do wniosku, że wobec osiągniętych pożytecznych rezultatów należałoby i w przyszłości zachować m.in. i tę formę przygotowania praktycznego studentów Pedagogium”²⁶.

Stanowisko Rady z aprobatą odniosło się do inicjatyw dydaktycznych, podejmowanych przez S. Skrzyszewskiego. Nowo zatrudniony nauczyciel nawiązał bliższy kontakt ze słuchaczami, dostrzegając u nich zainteresowanie studiowanymi zagadnieniami. Wielu z nich odznaczało się – jego zdaniem – dużymi zdolnościami i sumiennie podchodziło do nałożonych obowiązków w nauce. Studenci mieli możliwość rozwijania swoich zainteresowań w ramach pracy Koła Pedagogów prowadzonego pod kierunkiem Skrzyszewskiego. Koło koncentrowało swoją pracę, m.in. na poznaniu placówek oświatowo-wychowawczych o nieczęsto spotykanym profilu pracy, realizujących zadania zasługujące na szczególną uwagę (np.

²⁶ Ibidem, *Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Państwowego Pedagogium w Krakowie, odbytego dnia 4 czerwca 1935 r., pod przewodnictwem Dyrektora Zakładu Dra Henryka Rowida*. Najbardziej interesujące sprawozdania studentów z praktyk pedagogicznych w środowisku stałego miejsca zamieszkania przesyłano do KOSK.

szkoły zawodowej doksztalczącej, zakładu wychowawczego dla sierot żydowskich) i rozważaniach o charakterze teoretycznym (np. dyskusja na podstawie przeprowadzonej hospitacji w szkole dla głuchoniemych)²⁷.

Praktyka pedagogiczna – jedna z głównych dziedzin, którym poświęcał się Skrzyszewski – stanowiła szczególnie przedmiot zainteresowań Rady Pedagogicznej po uwagach wniesionych w sprawozdaniu powizytacyjnym przez Władysława Bryda – wizytatora szkół średnich KOSK. Uznał on bowiem, że organizacja praktyki pedagogicznej, zwłaszcza na styku wykładowców Pedagogium – z nauczycielami Szkoły Ćwiczeń, powinna ulec poprawie. Wnioski w tej sprawie przedstawił H. Rowid na wspólnym zebraniu grona nauczycielskiego Pedagogium i Szkoły Ćwiczeń. Dyrektor, dokładnie omawiając uwagi Kuratorium, zalecił konsekwentne stosowanie ich przez kierowników praktyk pedagogicznych w zakładzie i wszystkich wykładowców związanych bezpośrednio z nauką zawodu nauczycielskiego w roku szkolnym 1935/36²⁸.

Problem był na tyle ważny, że w celu doskonalenia różnych form praktyki pedagogicznej studentów poświęcono temu zagadnieniu odrębne posiedzenie Rady Pedagogicznej Pedagogium 12 listopada 1935 r. Ustalono, że w zakładzie istnieją i nadal będą realizowane następujące formy praktyki pedagogicznej:

- „a)hospitacje,
- b) prowadzenie jednogodzinnych lekcji próbnych,
- c) prowadzenie jednogodzinnych lekcji grupowych,
- d) prowadzenie jednogodzinnych lekcji całodziennych,
- e) wycieczki do szkół niżej zorganizowanych,
- f) praktyka pedagogiczna tygodniowa w środowisku rodzinnym słuchaczy, tuż po feriach wielkanocnych,
- g) praktyka pedagogiczna 2–tygodniowa słuchaczy(czek) grupy germanistycznej w szkołach powszechnych mniejszościowych w województwie śląskim”²⁹.

²⁷ Ibidem; B. PAU i PAN, rkps 1292, J. Hulewicz, *Fragment pracy poświęconej działalności pedagogicznej Henryka Rowida*.

²⁸ APK, sygn. PPK 50, *Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej Państwowego Pedagogium w Krakowie, odbytego dnia 2 września 1935 r. pod przewodnictwem Dyrektora Zakładu Dra Henryka Rowida*. W. Byrda sformułował swoje uwagi na podstawie obecności na kilkunastu lekcjach w Pedagogium, na lekcjach praktycznych uczniów w Szkole Ćwiczeń im. Jana Kochanowskiego i w pracowni przyrodniczej w szkole powszechnej im. Św. Floriana.

²⁹ Ibidem, *Protokół z konferencji w sprawie praktyki pedagogicznej studentów Państwowego Pedagogium, odbytego dnia 12 XI 1935 r. pod przewodnictwem planal dyr.lektora Zakładu dra H. Rowida*.

Ta różnorodność form praktyki pedagogicznej świadczy, że w Państwowym Pedagogium w Krakowie przykładano dużą wagę do praktycznej nauki zawodu. Celem przybliżenia idei praktyki pedagogicznej i należytego przygotowania do niej słuchaczy, postanowiono zorganizować dyżury informacyjne doświadczonych nauczycieli Szkoły Ćwiczeń (Kazimierzy Pollo – wtorki, środy i czwartki w godzinach 16.00–18.00 i Andrzeja Filipka – codziennie, oprócz środy, po godzinie 13.00). Informacji pedagogicznych mieli udzielać również pozostali nauczyciele Szkoły Ćwiczeń w każdy dzień od 16.00 do 17.00. Konferencje ze słuchaczami po lekcjach próbnych i hospitacjach postanowiono organizować z udziałem nauczycieli Szkoły Ćwiczeń w każdą sobotę. Zwrócono uwagę na potrzebę doskonalenia współpracy pomiędzy kierownikami praktyk pedagogicznych, a kierownikiem „Ćwiczeniówki”, Rudolfem Hajnosem. Każdy kierownik praktyki miał wyznaczone klasy i godziny lekcyjne w Szkole Ćwiczeń, na których mógł realizować z podopiecznymi studentami zadania z zakresu metodyki i praktyki nauczania. Stanisław Skrzyszewski miał do dyspozycji: czwartki – lekcja trzecia i czwarta, klasy I, II, III, IV;

piątki – lekcja trzecia, klasy I, II, III, IV;

soboty – lekcja czwarta, klasy II, III, IV³⁰.

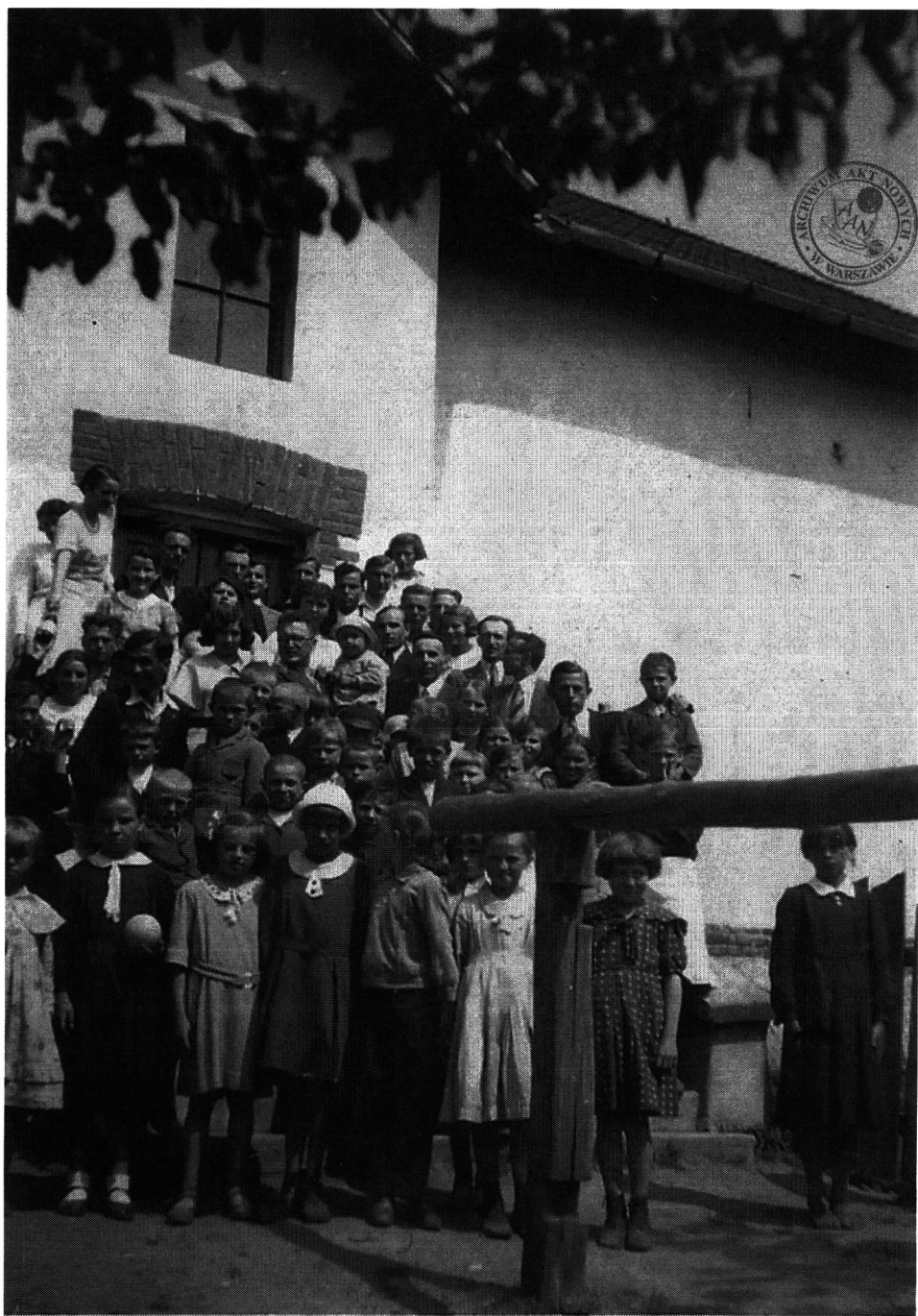
H. Rowid wskazał ponadto na „potrzebę porozumienia się kierowników praktyki pedagogicznej] w sprawie oceny lekcji kandydata z nauczycielem szkoły ćwiczeń oraz zwracał się do grona nauczycielskiego szkoły ćwiczeń z uwagą, by nie miało zbyt pobłażliwego wartościowania lekcji próbnych i zbyt pochopnego stawiania stopnia bardzo dobrze, zwłaszcza w ocenie lekcji całodziennych”³¹.

Doceniając wysiłek wkładany przez nauczycieli Szkoły Ćwiczeń w realizację praktyki pedagogicznej, Rada Pedagogiczna Państwowego Pedagogium uznała za niezbędne zmniejszenie liczby ich godzin nauczania do 25 tygodniowo, ponadto przeznaczenia 2 godzin na omawianie przeprowadzonych lekcji ze słuchaczami. Wystąpiła także z wnioskiem o przydzielenie na zastępczą szkołę ćwiczeń (oprócz istniejącej już – męskiej publicznej szkoły powszechnej im. Jana Kochanowskiego) żeńskiej szkoły publicznej im. Adama Mickiewicza w Krakowie³². We wszystkich inicjatywach dotyczących praktycznej nauki zawodu nauczycielskiego widoczna była praca S. Skrzyszewskiego.

³⁰ Ibidem. Kierownikami praktyk pedagogicznych byli: Jan Litwin, Jadwiga Popielówna, Stanisław Skrzyszewski, Janina Strocanka, Wincenty Styryjski, Józef Życzkowski i dla istniejącego przy Pedagogium piątego kursu seminarium nauczycielskiego – Borelowski.

³¹ Ibidem.

³² Ibidem.

Fot. 3. Wycieczka i rękół przyrodników do szkoły pracy w Białanach w maju 1936 r. S. Skrzyszewski (w okularach) z dzieckiem na ręku wśród słuchaczy Państwowego Pedagogium i uczniów odwiedzanej szkoły, AAN, sygn. 478/319, k. 4.

W roku szkolnym 1935/36 Skrzyszewski prowadził zajęcia z zakresu metodyki nauczania elementarnego, psychologii pedagogicznej i filozofii dla słuchaczy pierwszego roku Pedagogium. Ponadto H. Rowid powierzył mu opiekę nad grupą germanistyczną, w której znajdowali się głównie – jak wcześniej wspomniano – kandydaci na nauczycieli do niemieckich szkół mniejszościowych w województwie śląskim³³. Przydział tego zadania stanowił wyraźny dowód zaufania, jakim dyrektor obdarzał nauczyciela o niezbyt jeszcze dużym doświadczeniu zawodowym, ale o znacznym zaangażowaniu w pracę pedagogiczną, zwłaszcza w jej aspekcie praktycznym. Wyrazem tego były m.in. wyjazdy Skrzyszewskiego z młodzieżą do szkół powszechnych położonych poza Krakowem.

Wysiłki dydaktyczne Skrzyszewskiego zostały dostrzeżone i pozytywnie ocenione. Znalazło to swój wyraz w wystawionej dla Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego opinii w związku z ubieganiem się przez niego o nominację na nauczyciela etatowego w Pedagogium. „Jako nauczyciel – pisał dyrektor H. Rowid – wykazuje gruntowne przygotowanie i odznacza się inicjatywą. W zakresie psychologii pedagogicznej zmierza do pogłębiania studiów, które opiera na solidnym gruncie (filozoficznym). W prowadzeniu wykładów i ćwiczeń stara się o postawienie przedmiotu na odpowiednim poziomie naukowym. Dyrekcja [Pedagogium] przedkłada wniosek o zamianowanie Dra Stanisława Skrzyszewskiego nauczycielem etatowym w państwowym pedagogium w Krakowie”³⁴.

8 kwietnia 1937 r. Skrzyszewski podjął starania u uzyskanie statusu nauczyciela szkół średnich. H. Rowid poparł tę inicjatywę³⁵. Tym razem opinia na temat nauczyciela sformułowana dla Państwowej Komisji Egzaminacyjnej dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich była nieco bardziej stonowana. Świadczy o tym zdanie sformułowane przez Rowida: „Pracę pana Skrzyszewskiego oceniam jako zadawalającą”³⁶. 26 maja 1937 r. nauczyciel Pedagogium złożył egzamin z nauk filozoficznych (egzaminator – Władysław Heinrich) i z historii wychowania (egzamin przyjmowała Wanda Bobkowska) z wynikiem dobrym i otrzymał dyplom nauczyciela szkół średnich³⁷. Nigdy jednak nie został mianowany etatowym nauczy-

³³ Ibidem; *Państwowe Pedagogium*, s. 99.

³⁴ AUJ, PKEN, Pismo Henryka Rowida z 1 grudnia 1936 r. do Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego w sprawie nominacji S. Skrzyszewskiego na nauczyciela etatowego w Państwowym Pedagogium w Krakowie wraz z opinią.

³⁵ Ibidem, Podanie S. Skrzyszewskiego z 8 kwietnia 1937 r. do Państwowej Komisji Egzaminacyjnej dla kandydatów na nauczycieli szkół średnich.

³⁶ Ibidem, Notatka Henryka Kanarka [Rowida] z 17 kwietnia 1937 r.

³⁷ Ibidem, *Protokół Komisji Egzaminów Państwowych na nauczycieli szkół średnich z egzaminu ustnego, odbytego 26 maja 1937 r. z planem dr Stanisławem Skrzyszewskim*.

ciem Pedagogium, jak twierdził sam Skrzyszewski, z powodu swoich przekonań politycznych.

Tymczasem władze administracyjne województwa krakowskiego oficjalnie powiadomiły Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego, że Skrzyszewski prowadzi działalność komunistyczną. Sprawę rozpatrywał Włodzimierz Gałecki – naczelnik Wydziału Szkół Średnich Kuratorium Okręgu Szkolnego. „Pewnego dnia – pisze on w opublikowanych wspomnieniach – gdzieś w roku 1937 lub 1938 otrzymałem pismo z krakowskiego Urzędu Wojewódzkiego, które zwracało uwagę na osobę profesora Pedagogium krakowskiego dr Stanisława Skrzyszewskiego, jako aktywnego komunistę i radziło wyciągnąć z tej wiadomości pozytywne dla szkoły konsekwencje. O Skrzyszewskim wiedziałem mało orientując się tylko, że jest profesorem przedmiotów pedagogicznych w szkole kierowanej przez dyrektora Rowida. Zapytałem o jego osobę wizytatora zakładu kolegę Brydę i dyr. Rowida, a otrzymawszy wiadomości raczej pozytywne z podkreśleniem, że ani jeden, ani drugi nie dostrzegali jakiejś politycznej działalności profesora Skrzyszewskiego na terenie szkoły zaprosiłem go do siebie, pokazałem mu list do Urzędu Wojewódzkiego i ostrzegłem przed uprawianiem polityki w szkole, zaznaczając, że jego przekonania są jego sprawą, do której, według mnie, nie mam prawa się wtrącać. Było to moje pierwsze z nim spotkanie. Uchroniło go może od pewnych przykrości³⁸.

Praca w Państwowym Pedagogium sprzyjała nawiązaniu przez Stanisława Skrzyszewskiego bezpośrednich kontaktów z wieloma znanymi naukowcami i rozwinięciu wiedzy teoretycznej oraz umiejętności dydaktycznych. Doświadczenia pedagogicznego nabierał również, pracując od 1937 r. w Instytucie Pedagogicznym w Katowicach. Początkowo prowadził tam ćwiczenia pedagogiczne, a w roku szkolnym 1937/38 wykłady i ćwiczenia z dydaktyki i nauczania elementarnego. W tej ważnej dla kształcenia i doksztalcania nauczycieli placówce był od kilku lat zatrudniony również H. Rowid, który redagował pismo „Chowanna”³⁹.

Zwieńczeniem przedwojennej kariery pedagogicznej było pełnienie przez Stanisława Skrzyszewskiego od 4 listopada 1938 r. do wybuchu

³⁸ W. Gałecki, *Jeszcze raz przez życie. Wspomnienia*, Kraków 1966, s. 332. Włodzimierz Gałecki był kuratorem krakowskim w latach 1945–1947. Odwołany został z inicjatywy S. Skrzyszewskiego, mimo że minister uważał go za doskonałego pracownika administracji szkolnej. Por. W. Chmielewski, *Polska administracja szkolna w latach 1944–1950*, Piotrków Trybunalski 2010, s. 71, 288, 291.

³⁹ AUJ, sygn. WF II 130, *Curriculum Vitae*, 20 października 1938 r.; I. Jakubiec, *Działalność Henryka Rowida*, „Ruch Pedagogiczny” 1945, nr 1–4, s. 7–8.

wojny obowiązków asystenta w charakterze bezpłatnego seniora wolontariusza przy Seminarium Pedagogicznym Uniwersytetu Jagiellońskiego. Jako pomocnicza siła naukowa miał za zadanie „być pomocnym profesorem w prowadzeniu pracy naukowej, pedagogicznej i administracyjnej”⁴⁰.

Pozycja S. Skrzyszewskiego w Państwowym Pedagogium znacznie okrzepła. Nie tylko realizował on zadania przewidziane istniejącym już programem nauczania, ale wystąpił wspólnie z Jadwigą Popielówną i Janiną Stroczańką z szeroko umotywowanym wnioskiem dodania na drugim roku studiów do tygodniowego planu zajęć dwóch godzin dydaktyki ogólnej celem lepszego przygotowania studentów do wykonywania zawodu w niższych klasach szkoły powszechnej. Inicjatywa ta wzbudziła ożywioną dyskusję w gronie pedagogicznym i znalazła poparcie wśród wielu jego członków, a zwłaszcza W. Bobkowskiej, J. Popielówny, kierownika Szkoły Ćwiczeń – R. Hajnosa, H. Polichta, J. Premika i J. Stroczański. Pewne wątpliwości zgłaszali jedynie Wincenty Styryjski, nauczyciel literatury i metodyki nauczania języka polskiego, oraz Adam Swat, lekarz szkolny i nauczyciel higieny. W kwestii propozycji Skrzyszewskiego zabrał głos H. Rowid, który stwierdził, „że program Pedagogium jest ułożony w ten sposób, by słuchacze na pierwszym roku zapoznali się z nauczaniem w klasach niższych, a na drugim zajęli się nauczaniem w klasach wyższych. Podobnie i Ministerstwo pragnie, by Państwowe Pedagogium opuszczali nauczyciele przygotowani do nauczania w wyżej zorganizowanych szkołach powszechnych. Uważa też [Plan] Dyrektor, że praktyka nie powinna górować nad teorią. Należyte przygotowanie naukowe przygotowuje słuchaczy do pokonywania trudności napotykanych przy nauczaniu. Z dyskusji wyciąga ten wniosek, że na przyszły rok [1939/40] trzeba będzie roztoczyć baczniejszą uwagę nad praktyką i lekcjami całodziennymi słuchaczy”⁴¹.

Pedagogium podjęło szereg działań zmierzających do usprawnienia terenowej praktyki pedagogicznej, m.in. zorganizowano eksperymentalnie w kwietniu 1939 r., pod opieką Skrzyszewskiego zbiorową praktykę pedagogiczną dla części słuchaczy w Ojcowie, zamiast, jak to dotychczas by-

⁴⁰ AUJ, sygn. SII 619 (teczka osobowa), *Umowa zawarta między Dziekanem Wydziału Filozoficznego UJ Władysławem Konopczyńskim a Stanisławem Skrzyszewskim w dniu 4 listopada 1938 r.* Podobną umowę o pracę na rok szkolny 1939/40 podpisał S. Skrzyszewski 24 czerwca 1949 r. Por. ibidem.

⁴¹ APK, sygn. PPK 51, *Protokół Rady Pedagogicznej Państwowego Pedagogium w Krakowie z dnia 14 III 1939 r.* Na zebraniu tym dr Marian Gluth prosił o umożliwienie studentom Studium Pedagogicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego odbywania praktyki pedagogicznej w Pedagogium.

Fot. 4. Praktyka pedagogiczna w Ojcowie, Cianowicach, Smardzowicach i Morzycach. I r. matematyki w dniach lodz 25 do 29 kwietnia 1939 r. W środku Tadeusz Chmielewski, inspektor szkolny, Miechów, AAN, S. Skrzyszewski, sygn. 478/319, k. 11. Fotografię wykonano w Ojcowie. S. Skrzyszewski – pierwszy z prawej

wało, w pobliżu ich miejsca zamieszkania⁴². Przygotowując praktykę, nawiązywano kontakt z powiatową administracją szkolną w Miechowie, a inspektor szkolny Tadeusz Chmielewski uczestniczył czynnie w jej realizacji.

Ocena tej formy praktyki wzbudziła wśród grona pedagogicznego szeroką dyskusję. Skrzyszewski uznał, że praktyka zbiorowa pod kierunkiem nauczyciela metodyki (a jeszcze lepiej, ze względu na dużą ilość pracy, pod opieką dwóch nauczycieli) przynosi określone korzyści, ale jednocześnie stwierdził, że powinna ona trwać tylko przez tydzień. Drugi jej tydzień powinien mieć, tak jak dotychczas, charakter samodzielny, indywidualny w środowisku rodzinnym. Zapoznał Radę Pedagogiczną z opinią młodzieży na ten temat: „sami słuchacze zastanawiali się nad praktyką pod kierunkiem i samodzielną i doceniając tę ostatnią, podnosili znacznie pierwszej, za nią się opowiadając”⁴³. Z kolei blisko współpracująca ze Skrzyszewskim J. Popielówna podkreśliła w swojej wypowiedzi walory praktyki samodzielnej, wskazując, że jest w niej „wiele momentów nie do

⁴² Ibidem; AAN, H. Boguszewska, *Skrzyszewski*, k. 5.

⁴³ APK, sygn. PPK 51, *Protokół posiedzenia Rady Pedagogicznej Państwowego Pedagogium i Szkoły Ćwiczeń w Krakowie, odbytego 24 maja 1939 r. pod przewodnictwem Dyrektora Zakładu Planu Dr H. Rowida*.

zastąpienia, jak np. dłuższe obcowanie z dziećmi, bezpośredniość, ciągłość określonej pracy, obserwacja w narastaniu zdobywania materiału przez dzieci, dalsze fazy pracy dzieci itp.⁴⁴

Zdaniem Rowida, przeprowadzony przez Skrzyszewskiego eksperyment praktyki zbiorowej w Ojcowie pod kierunkiem nauczyciela zasługiwał na uwagę. Propozycja podziału praktyki wielkanocnej na dwa człony była już o wiele trudniejsza do przeprowadzenia ze względów technicznych. Proponował jednak kontynuowanie zainicjowanego przez Skrzyszewskiego eksperymentu w następnym roku akademickim. Sugerował, aby był on realizowany na pierwszym roku, na drugim zaś postulował w dalszym ciągu realizowanie praktyki samodzielnej. Zbiorową praktykę pedagogiczną, prowadzoną pod kierunkiem nauczyciela metodyka, zamierzał Rowid lepiej rozplanować i udoskonalić od strony organizacyjnej. Przy okazji dyrektor zauważył, że Pedagogium krakowskie przewyższa pod względem ilości przeprowadzonych praktyk inne tego typu zakłady. Wybuch wojny przeszkodził dalszemu wdrażaniu w życie nowej formy praktyki pedagogicznej⁴⁵.

Praktykę indywidualną, samodzielną, realizowano od 13 do 28 kwietnia 1939 r., równoległe z eksperymentalną praktyką w Ojcowie. Obowiązywała ona pozostałą część młodzieży. O fakcie jej organizacji Kuratorium Okręgu Szkolnego Krakowskiego powiadomiło kilka miesięcy wcześniej inspektorów szkolnych. Zwróciło również uwagę, aby przebywający w szkołach powszechnych słuchacze nie byli wykorzystywani do zastępowania chorych nauczycieli. Jak co roku, w trakcie samodzielnej praktyki pedagogicznej praktykant realizował opracowany wspólnie z kierownikiem miejscowej szkoły plan praktyki. Z wystawianych przez kierowników publicznych szkół powszechnych opinii wynikało, że praktyczna nauka zawodu w ich placówkach polegała na hospitowaniu lub przysłuchiwaniu się zajęciom realizowanym przez miejscowych nauczycieli, prowadzeniu lekcji w obecności nauczyciela lub kierownika szkoły. Wszystkie lekcje praktykantów kończyły się umotywowaną oceną umieszczoną na przygotowanym wcześniej konspekcie. Słuchacz zapoznawał się z organizacją i pracą administracyjną szkoły, działalnością organizacji szkolnych, ogólnym i szczegółowym rozkładem materiału nauczania oraz innymi czynnościami. W miarę możliwości brał udział w zebraniach rodzicielskich. Słuchacz prowadził dzienniczek praktyk, w którym wpisywał wykonywane każdego dnia czynności (hospitacje i prowadzone lekcje, udział w konferencjach, organizowanie wycieczek z dziećmi itp.). Zreali-

⁴⁴ Ibidem.

⁴⁵ Ibidem.

zowana i odnotowana czynność potwierdzana była podpisem słuchacza i odpowiedniego nauczyciela. Na zakończenie praktyki student opracowywał sprawozdanie, akceptowane przez kierownika szkoły. Na dokumencie, który zawierał najważniejsze elementy pobytu praktykanta w szkole, kierownik zamieszczał częstokroć krótką opinię o pracy praktykanta. Kierownik był zobowiązany ponadto do wydania słuchaczowi oceny z całej jego pracy i przesłania jej bezpośrednio do Państwowego Pedagogium. Najlepsze sprawozdania z praktyk przesyłano do KOSK. Wszystkie te działania miały na celu zapewnienie praktykantowi skutecznej pomocy ze strony nauczycieli i kierownika szkoły i stanowiły jednocześnie istotną formę kontroli praktyki pedagogicznej oraz dostarczały informacji o postępach słuchacza w nauce zawodu⁴⁶. Praktyka terenowa studentów była nadzorowana przez nauczycieli przedmiotów pedagogicznych Państwowego Pedagogium. W 1939 r. Skrzyszewskiemu przypadł w udziale obowiązek kontrolowania studentów w Nowym Targu, częściowo w Krakowie i oczywiście w Ojcowie⁴⁷.

Ważnym elementem pracy dydaktyczno-wychowawczej Państwowego Pedagogium były wycieczki o charakterze naukowym i turystyczno-krajoznawczym. Na kwestie te zwracał uwagę H. Rowid. Apelowal do grona pedagogicznego o przygotowanie i realizację planu w tym zakresie, ze szczególnym uwzględnieniem Krakowa. W. Bobkowska postulowała, aby oprócz wycieczek zbiorowych zachęcać młodzież do samodzielnego zwiedzania ogrodu botanicznego, obserwatorium astronomicznego i innych interesujących miejsc na terenie podwawelskiego grodu⁴⁸. W realizację idei rozwoju ruchu turystycznego wśród słuchaczy włączył się i Skrzyszewski. Był on m.in. organizatorem lub współorganizatorem wycieczek młodzieży Państwowego Pedagogium na Śląsk i w polskie Tatry⁴⁹.

⁴⁶ B. PAU i PAN, rkps 9056, Słuchaczka Elżbieta Musiałówna, *Konspekt z lekcji całodziennej, przeprowadzonej w kl. IV a, szkoły [powszechnej] im. W. Jagielly dnia 25 IV 1938 r.*; rkps 9055, Słuchaczka (nazwisko nieczytelne), *Dziennik pracy podczas praktyki w publicznej Szkole Powszechnej Nr 2 w Dąbrowie Tarnowskiej* z podpisami nauczycieli; rkps 9056, Słuchacz Wilhelm Franz *Sprawozdanie z praktyki w Państwowej Szkole Mniejszościowej w Tarnowskich Górach od 22.4 do 30.4.1938 r.* z krótką opinią kierownika szkoły; ibidem, *Zaświadczenie* wydane przez Kierownictwo Publicznej Szkoły Powszechnej III stopnia w Koźmicach Wielkich w dniu 9 maja 1938 r. dla słuchaczki Heleny Pirowskiej o odbyciu praktyki pedagogicznej w dniach 21–31 kwietnia 1938 r.

⁴⁷ APK, sygn. PPK 51, *Protokół z posiedzenia Rady Pedagogicznej dnia 30 marca 1939 r. pod przewodnictwem Dyrektora Zakładu P. Dr Henryka Rowida.*

⁴⁸ Ibidem.

⁴⁹ Ibidem *Protokół posiedzenia Rady Pedagogicznej Państwowego Pedagogium i Szkoły Ćwiczeń w Krakowie, odbytego 24 maja 1939 r. pod przewodnictwem Dyrektora Zakładu Płana] Dr H. Rowida*; ibidem, sygn. 478/319, *Opis fotografii z praktyki pedagogicznej w Ojcowie*, k. 6.

Fot. 5. Wycieczka studentów Państwowego Pedagogium w Tatrach, 11-15 maja 1938 r. W schronisku nad Morskim Okiem, AAN, S. Skrzyszewski, sygn. 478/319, k. 9. S. Skrzyszewski – ósmy z lewej.

Należy nadmienić, że mimo widocznych i konkretnych osiągnięć ciągle pracowano nad doskonaleniem i poszerzaniem praktyki pedagogicznej. Kuratorium krakowskie wydało zalecenie, aby słuchacze w trakcie praktyki pedagogicznej w Szkole Ćwiczeń nie tylko uczyli się prowadzenia lekcji, ale także nabyli umiejętność układania planu pracy wychowawczej, opracowania rozkładu materiału i brali udział w posiedzeniach Rady Pedagogicznej, rozpatrujących kwestie dydaktyczne i wychowawcze.

Celem nauczania się analizy osobowości uczniów i zarazem lepszego poznania uczniów Szkoły Ćwiczeń, słuchacze Państwowego Pedagogium opracowywali ich monografie. Wiele spośród tych interesujących studiów jednego przypadku powstało pod kierunkiem S. Skrzyszewskiego. Wystawione przez niego oceny poszczególnych monografii opatrzone były merytorycznymi adnotacjami⁵⁰.

⁵⁰ B. PAU i PAN, rkps 9066, Słuchacz Marcin Mikuła, „*Monografia dziecka*” *Mieczysława Lacha* urodzonego 25 XII 1928 ucznia kl. III Szkoły Ćwiczeń Państwowego Pedagogium w Krakowie. *Praca pedagogiczna słuchacza Państwowego Pedagogium w Krakowie opracowana w 1938 r.* W pracy adnotacje i ocena Stanisława Skrzyszewskiego. Przy tym fotografia M. Lacha.

Studia w Państwowym Pedagogium kończyły się napisaniem pracy dyplomowej pod kierunkiem wykładowcy. Dobór tematów tych prac był niezwykle staranny, przemyślany i ambitny. W pełni odzwierciedlał program nauczania i te zagadnienia, które podejmował w swojej działalności i poglądach pedagogicznych H. Rowid. Oto kilka przykładów tematów prac dyplomowych: *Poradnictwo zawodowe na terenie szkoły powszechnej*⁵¹; *O laboratoryjnym planie daltońskim*⁵²; *Samorząd uczniowski w szkole powszechnej*⁵³; *Znaczenie wychowawcze harcerstwa*⁵⁴. Wiele prac dyplomowych powstało pod kierunkiem Skrzyszewskiego.

Przemyślenia i refleksje na temat dydaktyki w szkołach nauczycielskich zawarł Skrzyszewski w referacie wygłoszonym na Ogólnopolskim Zjeździe Nauczycieli Zakładów Kształcenia Nauczycieli Szkół Powszechnych zorganizowanym przez Związek Nauczycielstwa Polskiego 30 października 1938 r. w Warszawie, a następnie zamieszczonym w „Ruchu Pedagogicznym”⁵⁵. Przedstawione w nim rozważania oparł na doświadczeniu nabytym podczas pracy w Państwowym Pedagogium oraz Wyższym Kursie Nauczycielskim prowadzonym przez Związek Nauczycielstwa Polskiego, w Instytucie Pedagogicznym w Katowicach i w czasie prelekcji na rejonowych konferencjach nauczycielskich.

Treść referatu, która, wraz z wystąpieniami Albina Jakiela, Marii Librachowej i Henryka Rowida, stała się podstawą obrad nauczycieli liceów pedagogicznych i pedagogów, spotkała się z pozytywną oceną świetnego znawcy dydaktyki szkół średnich i całego szkolnictwa, byłego wiceministra wyznań religijnych i oświecenia publicznego, Kazimierza Pierackiego⁵⁶. Skrzyszewski wielokrotnie nawiązywał do poglądów H. Rowida na pracę dydaktyczną. Opublikowany tekst tego wystąpienia wywołał obszerną krytykę ze strony Feliksa Korniszewskiego, który próbował podważyć część poglądów Skrzyszewskiego na temat dydaktyki⁵⁷. Nale-

⁵¹ B. PAU i PAN, rkps 9092, Słuchacz Alfons Dzierżęga, II rok, grupa germanistów, *Poradnictwo zawodowe na terenie szkoły powszechnej*, Kraków, 15 maja 1938 r.

⁵² Ibidem, rkps 9097, Słuchacz Kazimierz Głodzik, II rok, grupa polonistów, *O laboratoryjnym planie daltońskim*. Zagadnieniu temu H. Rowid poświęcił kilkakrotnie wznawianą książkę: H. Rowid, *System daltoński, passim*.

⁵³ Ibidem, rkps 9098, Słuchaczka Michalina Godzikówna, II rok, grupa polonistów, *Samorząd uczniowski w szkole powszechnej*.

⁵⁴ Ibidem, rkps 9107, Słuchacz Czesław Jełowicki, II rok, *Znaczenie wychowawcze harcerstwa*, Kraków 1936.

⁵⁵ S. Skrzyszewski, *Dydaktyka w zakładach kształcenia nauczycieli szkół powszechnych*, „Ruch Pedagogiczny” 1938/39, nr 4–5, s. 105–113.

⁵⁶ AAN, H. Boguszevska, *Skrzyszewski*, k. 5.

⁵⁷ F. Korniszewski, *O literaturze ogólnej i szczegółowej, o literaturze dydaktycznej oraz o nauczaniu dydaktyki (w odpowiedzi na artykuł dra S. Skrzyszewskiego pt. „Dydaktyka*

Fot. 6. Na odwrocie fotografii dedykacja: Prelegentowi, Koledze Dr Skrzyszewskiemu, temu, który swą pracy dąży do podniesienia wartości i stanowiska społecznego zawodu nauczycielskiego - składa w imieniu WKN zorganizowanego przez ZNP, wójt kursu [podpis nieczytelny]. W Krakowie, dn. 23 VI 1936, AAN, S. Skrzyszewski, sygn. 478/319, k. 3. S. Skrzyszewski (w okularach) w środku grupy.

Fot. 7. Na odwrocie fotografii dedykacja: JW. Panu Profesorowi Dr. Skrzyszewskiemu Stanisławowi na pamiątkę serdecznej atmosfery, jaka panowała między nim a słuchaczami. Składa w imieniu Kursu wójt Kursu [podpis nieczytelny]. W Krakowie, dn. 23 VI 1936, AAN, S. Skrzyszewski, sygn. 478/319, k. 14. S. Skrzyszewski (w okularach) trzeci z lewej w pierwszym rzędzie.

ży zauważyć, że już sam fakt występowania na ważnej konferencji wraz ze znanymi postaciami polskiego szkolnictwa nobilitował do niedawna nikomu prawie nieznanego wykładowcę.

W tym samym roku szkolnym nauczyciel krakowskiego Pedagogium i przyszedłszy minister oświaty opublikował kolejny artykuł, tym razem poświęcony roli wakacyjnych kursów uniwersyteckich w podwyższaniu kwalifikacji pedagogicznych, organizowanych głównie przez stowarzyszenia nauczycielskie. W publikacji tej autor podkreślił pionierską rolę H. Rowida w dokształcaniu nauczycieli przed I wojną światową oraz w latach dwudziestych i trzydziestych ubiegłego wieku. Zwrócił uwagę na patriotyczny charakter kursów, panującą na nich atmosferę i walory naukowe⁵⁸.

Sprawna i pełna nieustannych inicjatyw praca krakowskiego Pedagogium została brutalnie przerwana przez wojnę, która pochłonęła wiele milionów ofiar. Wśród nich znalazł się także Henryk Rowid. Stanisław Skrzyszewski opuścił 3 września 1939 r. Kraków i udał się w rejon Lwowa. Tu zastała go okupacja radziecka, która dla niego okazała się nader przyjazna. We Lwowie był wykładowcą w Instytucie Pedagogicznym, pracował w Instytucie Doskonalenia Nauczycieli. Od 28 lipca 1941 r. do 22 maja 1943 r. był nauczycielem szkoły średniej w Margielanie na terenie Uzbekistanu⁵⁹.

W Polsce konsekwencją wojennych działań były m.in. istotne zmiany polityczne, które doprowadziły Skrzyszewskiego na szczyty władzy. Będąc ministrem oświaty, nawiązywał do pracy dydaktycznej w Pedagogium i próbował nadal swoich możliwości jako wykładowca. Starał się utrzymywać bliski kontakt z młodzieżą. W roku akademickim 1947/48 podjął dodatkowo zajęcia w Studium Pedagogicznym Uniwersytetu Warszawskiego z zakresu dydaktyki pedagogiki i zagadnień praktyki. Zajęcia te dawały mu wiele radości i satysfakcji. Na pierwszym wykładzie ministra był Bogdan Suchodolski z grupą asystentów⁶⁰. Podobnie jak w Krakowie, również w Warszawie i jej okolicach organizował praktyki dla swoich studentów ze Studium Pedagogicznego⁶¹. Odwiedził z nimi licea pedagogiczne w Grodzisku Mazowieckim, Radzyminie, Łowiczu i Uniwersytet Ludowy w Boczku⁶². 21 października 1947 r. Skrzyszewski krótko wi-

w zakładach kształcenia nauczycieli szkół powszechnych”), „Ruch Pedagogiczny” 1938/39, nr 7, s. 209–217; nr 9–10, s. 335–349.

⁵⁸ S. Skrzyszewski, *Z dziejów wakacyjnych kursów uniwersyteckich dla nauczycielstwa*, „Ruch Pedagogiczny” 1938/39, nr 9–10, s. 320–335.

⁵⁹ A. Kocharński, *op. cit.*, s. 419.

⁶⁰ AAN, S. Skrzyszewski, sygn. 478/16, Notatka, 21 października 1947 r., k. 93a.

⁶¹ Ibidem, Notatka, 27 października 1947 r., k. 100a.

⁶² Ibidem, Notatka, 18 listopada 1947 r., k. 120a; Notatka, 25 listopada 1947 r., k. 128; Notatka, 2 grudnia 1947 r., k. 131; Notatka, 18 stycznia 1948 r., k. 160.

zytował szkołę powszechną w Bolimowie i jeszcze dwie inne szkoły⁶³. Nawiązując do swojej pracy w Instytucie Pedagogicznym w Katowicach, zgodził się wygłosić wykład na Wyższym Kursie Nauczycielskim w tym mieście⁶⁴. Wizytował Państwową Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Łodzi (lekcje, zakłady i internat)⁶⁵.

W następnych latach nie odnotowano bezpośredniej pracy dydaktycznej ministra. Będąc głęboko przekonany o słuszności zachodzących po wojnie w Polsce zmian społeczno-politycznych, przystąpił, przy pomocy podległej mu administracji szkolnej, organizacji młodzieżowych i partii komunistycznej oraz związanych z nią działaczy oświatowych, do intensywnej ideologizacji polskiego szkolnictwa. Stał się gorliwym realizatorem polityki rządzącej wówczas partii komunistycznej. Zdobyte doświadczenie w pracy pedagogicznej wykorzystywał do precyzyjnego i skutecznego oddziaływania na środowisko nauczycielskie i kierunek nauczania. To on wprowadził w życie podstawy programowe funkcjonowania polskiej szkoły, które z kolejnymi zmianami przetrwały wiele lat⁶⁶.

⁶³ Ibidem, Notatka, 21 października 1947 r., k. 93.

⁶⁴ Ibidem, sygn. 478/16, Notatka, 19 grudnia 1947 r., k. 137–137a.

⁶⁵ Ibidem, Notatka, 13, 14 grudnia 1947 r., k. 134.

⁶⁶ Por. W. Chmielewski, *Polska administracja szkolna*,; Idem, *Kształcenie nauczycieli w okresie ideologizacji szkolnictwa (1944–1956)*, Warszawa 2006; Idem, *Edukacja nauczycieli szkół podstawowych po drugiej wojnie światowej*, Warszawa 2007; Idem, *Szkoła „oficerów oświatowych”*. *Państwowy Kurs Pedagogiczno-Oświatowy*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 2008, nr 1–2, s. 121–146.

Witold Chmielewski

Stanisław Antoni Skrzyszewski as the Teacher of the National Pedagogium in Cracow

Summary

Stanisław Antoni Skrzyszewski was the teacher of the National Pedagogium in the Department of Education of Polish Committee of National Liberation and twice the minister of education.

In Cracow Pedagogium managed by Henryk Rowid, he taught methodology of elementary teaching and at some point he taught history of education, pedagogical psychology and philosophy. He gathered books for methodological library for the young and took care of extra curricular activities of the students of pedagogy. Moreover, he also looked after German language students who were candidates for teachers in German schools of ethnic minorities in the Silesian province. He paid much attention to the matters of pedagogical training. He cooperated in this matter with the Pedagogium School of Exercise. Rowid positively assessed Skrzyszewski's didactic activities.

The future minister gathered his didactic experience working from 1937 in the Pedagogical Institute and from November 1938 to the outbreak of the war as an assistant volunteer at the Pedagogical Training College of the Jagiellonian University. His thoughts and reflections were described in two papers published in „Pedagogical Movement”. The experience gathered while working as a teacher was used by him for ideological and political influence exerted on education after the war.